

VEHHABİ İSYANININ BASTIRILMASINDA VE SONRASINDA MEKKE MUHA-FIZI HASAN PAŞA’NIN FAALİYETLERİ*

Kevser Değirmenci¹

Öz

Hasan Paşa, Abdülmecid’in sadrazamlarından Mustafa Naili Paşa’nın dayısı olup, Arnavut asıllıdır. Mustafa Naili Paşa’nın, çocukluk yılları dayıları Hasan ve Tahir Paşaların yanında geçmiştir. Hasan Paşa’nın, Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile akrabalık boyutunda bir samimiyeti olduğu bilinmektedir.

Hasan Paşa’nın Osmanlı Devleti’ne ilk hizmeti Mısır’ın Fransızlardan kurtarılması esnasında olmuştur. Kardeşi Tahir Paşa ile Yusuf Ziya Paşa’nın ordusunda yer almışlardır. Burada Tahir Paşa daha ön planda yer alırken, Hasan Paşa bir süre sonra Tahir Paşa’nın ölümü ile onun kariyerine sahip olmuştur. İkinci hizmeti ise Vehhabi İsyanı esnasında Mekke Muhafızı unvanı ile Mehmet Ali Paşa’nın hizmetinde göstermiş olduğu yararlılıklardır. Ardından Mekke’de bir takım imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Üçüncü olarak Hasan Paşa, 1822’de Girit isyanlarını bastırmak için Mehmet Ali Paşa tarafından Mısır askerlerinin kumandanı olarak görevlendirilmiştir.

Bu çalışmada ise, öncelikle Hasan Paşa’nın Mehmet Ali Paşa ile olan münasebetinin nasıl başladığı ve hangi mahiyette olduğuna değinilerek, Hasan Paşa’nın hayatından bir kesit olan, Vehhabi İsyanı esnasında yapmış olduğu mücadelelerden ve Mekke Muhafızı olarak gerçekleştirdiği imar faaliyetlerinden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Vehhabi İsyanı, Hasan Paşa, Mekke Muhafızı, Kavalalı Mehmet Ali Paşa

ACTIONS OF MECCA GUARD HASAN PASHA DURING WAHHABI REVOLT SUPPRESSION AND AFTER REVOLT

Abstract

Hasan Pasha is uncle of Mustafa Naili Pascha who is grand vizier of Abdülmecid and he has Albanian roots. During childhood period Mustafa Naili Pasha was together with his uncles Hasan Pasha and Tahir Pascha. Hasan Pasha has relationship by affinity with Kavalalı Mehmet Ali Pasha.

First mission of Hasan Pasha for Ottoman State was during freeing Egypt from French invasion. He took place among the army of his brother Tahir Pascha and Yusuf Ziya Pascha. Tahir Pascha was at the forefront, after his death Hasan Pascha took his place. He committed his second mission during Wahhabi revolt with the title of Mecca Guard while he was serving for Mehmet Ali Pascha. After that he made some constructions in Mecca. Thirdly, Hasan Pascha was charged by Mehmet Ali Pascha as the commander of Egyptian soldiers with the mission of suppressing the revolt in 1822 in Crete.

Firstly, in this study, how the relationship between Hasan Pasha and Mehmet Ali Pascha started and quality of it was mentioned. As a period of the life of Hasan Pascha the struggle he made during Wahhabi invasion will be expressed and construction activities as the Mecca Guard will be mentioned.

Keywords: Wahhabi Revolt, Hasan Pascha, Mecca Guard, Kavalalı Mehmet Ali Pascha

Giriş

* Bu çalışma 2013 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen “Mustafa Naili Paşa’nın Hayatı ve Girit Valiliği” başlıklı doktora tezinden oluşturulmuştur.

¹ Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, kevser.degirmenci@dpu.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 16. 06. 2016

Makale Kabul Tarihi: 25.07.2016

Hasan Paşa’nın Osmanlı Devleti’ne olan ilk hizmeti Fransızlara karşı Mısır’ın savunulması esnasında gerçekleşmiştir.

Mısır’ın Fransızlar tarafından işgalinin ardından bu bölgenin kurtarılması için büyük bir çaba gösteren padişah III. Selim, Sadrazam Yusuf Ziya Paşa’yı İstanbul’da tertip edilecek kara ordusunun başına “Serdar-ı Ekrem” unvanıyla vazifelendirmişti. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa’nın, İstanbul’da hazırladığı 60 bin kişilik ordu, 1800 yılı baharında Mısır’a hareket etmiştir.

2 (Zinkeisen, 2011: 82). Öte yandan İngiliz, Osmanlı ve Fransız elçileri arasında yapılan bir takım müzakerelerin ardından, 24 Ocak 1800’de bazı şartlarla Mısır’ın tahliyesini öngören el-Ariş Sözleşmesi imzalanmıştı. (Cezar-Sertoğlu, 1971: 2795)

Bu antlaşmayla savaşmadan diplomatik yollarla Mısır’ın tahliyesi sağlandı zannedilirken, İngiltere’nin Fransızların öne sürdüğü şartları reddetmesi ve kayıtsız şartsız teslim olmaları konusunda ısrarcı olması yüzünden, el-Ariş Sözleşmesi geçerliliğini kaybetmiş ve savaş tekrar başlamıştı. Bunun üzerine Mısır’a giren Yusuf Ziya Paşa, hayli kalabalık ordusuna rağmen 20 Mart 1800’de Fransızlar tarafından mağlup edildi. (Cezar- Sertoğlu, 1971: 2795) Bu durumda Fransızlar, Osmanlılara bırakmış oldukları yerleri tekrar alarak Mısır’ı ikinci defa işgal etmiş oldu.

Bâbîâlî tarafından hem kara ordusu hem de Osmanlı donanması İskenderiye’ye gönderildi. Gazze’de bekleyen Yusuf Ziya Paşa ordusuyla Kahire’ye yönelmişti. (Jorga, 2009: 124). Bu esnada Hasan Paşa ve kardeşi Tahir Paşa ile enişterisi İsmail Bey de Yusuf Ziya Paşa’nın ordusuna dâhil edilmişti.³ (Barchard, 2003/2004: 23) Tahir Paşa, maiyetine 5.000 asker verilerek “çarhacı” olarak tayin edilmiş ve Dimyad ve Mısır’ı zapt etmesi emredilmişti. (HAT nr. 83/3446/A). Arnavut askerleri birkaç aydır maaşlarının ödenmemiş olmasından dolayı bir isyan başlatmışlardı. İsyan haberi casuslar vasıtasıyla Fransa’ya ulaştırılmış, durumu fırsat bilen Fransızlar hemen harekete geçmişlerdi. Fransız hücumuna önce Tahir Paşa 5.000 ve arkasından Serasker Mehmet Paşa 7.000 askerle karşılık verdi. Yenilmek üzere olan Osmanlı ordusu, Tahir Paşa’nın cesareti sayesinde mücadeleyi sürdürmeye devam etmiş, arkadan Serasker Mehmet Paşa’nın ordusunun desteğiyle savaş bir süre daha devam etmişti. Osmanlı ordusu ile Fransızlar arasında cereyan eden bu savaş, Fransızlar için sonun başlangıcı oldu. Fransızlar, Mısır içlerine doğru çekilmeye başladı. İskenderiye’nin İngiliz ve Osmanlı askerleri tarafından zapt edilmesiyle, Fransızların Mısır’ı ele geçirmek üzere başlattıkları sefer sonuçsuz kalmış ve Fransız askerleri Mısır’ı tahliye etmek zorunda kalmışlardı. (Darendeli, 2009: LXXXXVII-LXXXXVIII)

30 Ağustos 1801’de imzalanan mütarekeyle, Fransızlar silahları ve kuvvetleriyle birlikte çekilmeyi kabul etmişler ve böylece Mısır, tekrar Osmanlı topraklarına katılmıştı. (Karal, 1988: 42)

Sadrazam Yusuf Ziya Paşa, Mısır’la ilgili yeni bir takım düzenlemeleri uygulamaya koyduktan sonra İstanbul’a döndü. Tahir Paşa ise Mısır’a birlikte geldikleri Yusuf Ziya Paşa ile İstanbul’a geri dönmemiş, Mısır’da kalmıştı. Tahir Paşa, Mısır’a vali olarak atanan Hüseyin

² Yusuf Ziya Paşa’nın ordusu dâhilinde, mirîmiran Tahir Paşa’nın maiyetiyle Mısır’a gelen süvari askerleri de mevcuttu. Her birine yüzer kuruş olmak üzere 250 kişilik süvariye yirmi beş bin kuruş ödenmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Askeriye (C. AS.), nr.14514/350).

³ Tahir Paşa’ya masraflar için 500 kuruş tahsis edilmiştir (Cevdet Dâhiliye (C. DH), nr. 62/3092)

Paşa'nın4 maiyetine *mirîmiran* olarak tayin edildi. (Ahmet Cevdet, 1309: 216)

Bâbîâlî Mısır'da bundan sonra Kölemenlere karşı kuvvetli bir idare kurmaya karar vermiş ve buraya Vezir Hüsrev Paşa'yı vali olarak atamıştı. Yusuf Ziya Paşa, Mısır'dan ayrılırken vali Hüsrev Paşa'ya, maiyetindeki bazı birliklerini, *başibozuk* olarak adlandırılan düzen-siz milis güçlerini bırakmıştı. Bunların büyük çoğunluğu, Rumeli'den gelen Arnavutlardan oluşuyordu.5 Kendisi de bir Arnavut olan Tahir Paşa komutasındaki bu birliklerin Serçeş-mesi6 ise Kavalalı Mehmet Ali Ağa'ydı.7 Bu kuvvetler ile Kölemenlere karşı etkin bir askeri mücadele yürütülemeyeceğini anlayan Hüsrev Paşa, Mısır'da Kölemenlerin eski nü-fuzlarını kazanmamaları için destek alacağı muntazam bir ordu teşkiline başlamıştı. Zaten Arnavut sergerdelerinin8 çoğu çoktan Kölemen beylerine meyletmışlerdi. Ayrıca bu birlik-lerle yeniçeriler arasında zaman zaman bir takım sürtüşmeler yaşanmaya başlanmıştı. Mı-sır'da çatışmaların bitmesiyle boşta kalan bu birlikler, uzun süredir9 ödenmeyen ulufelerini bahane ederek bir isyan girişimine başlamışlardı. (Cezar, Sertoğlu, 1971: 2799)

Yaşanması muhtemel bir tehlikenin farkına varmış olan Tahir Paşa, başibozukların komu-tanı sıfatıyla vali konağına giderek, Hüsrev Paşa ile görüşmek istedi. Ancak Hüsrev Paşa, görüşme talebini reddetmiş ve Tahir Paşa'nın konağında oturup hiçbir şeye karışmamasını söyleyerek onu başından savmıştı. Zirâ olaylardan Tahir Paşa ve Mehmet Ali Ağa'yı so-rumlu tutmuş ve isyanları, kendisine karşı yapılan darbe planının bir parçası olarak değer-lendirmişti. (Ahmet Cevdet, 1309: 218)

Yaşanan mücadeleler neticesinde, Tahir Paşa 500 Arnavut ile geldiği vilayet konağını yak-tırılmış ve eşyalarını gasp ederek valiyi Mısır'dan çıkmaya mecbur bırakmıştı. (HAT, nr. 86/3541). Tahir Paşa, Hüsrev Paşa'nın Mısır'dan ayrılmasıyla hukuken olmasa da fiilen Mısır'ın yeni hâkimi sayılmıştı. (Sinoue, 1999: 62)

Bâbîâlî, Mısır'daki isyan hadiselerini ve neticelerini uzaktan takip etmeye çalışmıştı. An-cak gelişmeler hakkında sağlıklı haberler alamadığı için, net bir bilgi sahibi olamamış, sadece Avusturya ve İngiliz elçilerinin raporlarıyla, olayların iç yüzünü anlamaya çalışmış-tı. Mısır'da şeyhler ve kadıllardan oluşan Büyük Divan'da 6 Mayıs 1803'te alınan kararla Tahir Paşa, merkezden yeni bir vali gönderilinceye kadar *kaymakam* ilân edilmişti. Kadı tarafından Tahir Paşa'ya kürk giydirilmiş ve bu gelişmelerden Bâbîâlî haberdar edilmişti. (Ahmet Cevdet, 1309: 221; Jorga, 2009: 143; Sinoue, 1999: 62;). Fakat yeniçerilerin bir baskını neticesinde, Tahir Paşa'nın bir aydan kısa süren Mısır kaymakamlığı sona ermişti.

Tahir Paşa'nın katli ile üzerindeki vazifeler, Hasan Paşa'ya intikal etmişti. Fakat Mehmet Ali'nin yetenekli karakterine şahit olan Hasan Paşa, hiçbir zaman yanından ayrılmamak ve yardımını görmek üzere kendisiyle anlaşmıştı. Böylelikle tüm Rumeli askerlerinin idaresi artık, Mehmet Ali'nin elinde idi. Hasan Paşa kumandan olarak biliniyorsa da aslında Tahir

4 Hüsrev Paşa ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Çelik,2013

5 Osmanlı coğrafyasında gerekli yerlerde istihdam edilen bu başibozuk Arnavut savaşçılar hakkında detaylı bilgi için bkz. Yıldız, 2009, s.212-260

6 Zabıta memuru yerine kullanılan bir tabirdir. (Pakalın, 2004: 77); Orduda yardımcı asker sınıfın maaş işlerini idare eden memur olarak tanımlanmıştır. İsmail Parlatur, 2011: 1489

7 Tahir Paşa'nın, cesur ve cengâver ama basit karakterli; Mehmet Ali Ağa'nın ise akıllı, zeki ve tedbir sahibi olduğundan bahsedilmiştir. (Rasim, 2004: 111)

8 Farsça "baş" demek olan bu tabir gönüllü olarak harbe iştirak eden kabilelerin başına verilen isimdir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kurulan Zaptiye teşkilatının ilk devirlerinde binbaşı yerine kullanılmıştır. Daha sonra eşkiyalık gibi kötü oluşumların reisleri hakkında kullanılmıştır. (Pakalın, 2004: 185)

9 Tahir Paşa komutasındaki Arnavut askerlerinin maaşı beş aydır ödenmemiştir. (Sinoue, 1999: 59)

Paşa'nın makamına geçen Mehmet Ali, Mısır muhafızı olmuştu.

Bâbîâlî, Mısır'daki kargaşanın bir an evvel düzelmesi için çabalamıştı. Zirâ uzun zaman-dan beri Hicaz'da Vehhâbîler huzursuzluk çıkarmaktaydı ve artık Vehhâbîler ile ilgili ciddi tedbirler alma zorunluluğu ortaya çıkmıştı. Fakat bunun için önce Mısır'ın huzura kavuş-ması gerekliydi. Mekke ve Medine'ye gerekli olan yardımın gidebilmesi için en iyi yol, Mısır olduğu için burada sükûnetin bir an evvel sağlanması gerekliydi. Fakat Mı-sır'da sular bir türlü durulmak bilmiyordu. Bâbîâlî tarafından gönderilmiş olan Mısır va-lisi Ali Paşa, Mısır'a hâkim olmak isteyen Mehmet Ali Paşa'nın gizli planları neticesinde Kölemenler tarafından öldürülmüştü. Daha sonra da Mehmet Ali'nin askerleri tarafından Kölemenler bertaraf edilmek sureti ile Mısır'ın idaresi Mehmet Ali'nin eline geçmişti. (Ah-met Cevdet, 1309: 228-253)

Bu son gelişmelerle Mısır'da bir barış ortamı sağlanmıştı. Bâbîâlî'den, 9 Nisan 1804'te Binbaşı Mehmet Ali, Tahir Paşa'nın kardeşi Hasan Paşa ve diğer başibozuk komutanları-na hitaben bir teşekkür gönderilerek, geçmiş bir kenara bırakarak Hurşit Paşa'ya kusur-suz itaat etmeleri istenmişti. Muhataplar cevaben, geçmişteki suçlarını itiraf edip, bundan sonra yeni valiye mutlak itaat edeceklerini ve Kölemenlere göz açtırmayacaklarını bildir-mişlerdi. Bundan sonra Bâbîâlî, Hurşit Paşa'yı 9 Nisan 1804'te vezaret rütbesiyle Mısır valiliğine resmen atamıştı. (HAT, nr. 89/3649/A). Kölemen beylerinin Mısır'dan definde hizmeti görülen Tahir Paşa'nın kardeşi Hasan Bey'e mirîmiranlık tevcih edilmişti. (HAT, nr. 83/3447/J)

İstanbul'dan özel bir memurla iki tuğ gelince Hasan Paşa kaleye çıkarak, kendisine Hurşit Paşa tarafından mirîmiranlık hilati giydirilmişti. Böylece Hasan Paşa, kardeşi Tahir Paşa'nın yerine geçmiş oldu. Bu şekliyle Mehmet Ali'nin, Hasan Paşa'nın emrine girmesi gerekiyordu. Ancak Hasan Paşa, her zamanki gibi Mehmet Ali'nin yanında ona bağlı kalacağını kendisine bildirerek, verdiği sadakat sözünden dönmemişti. Hasan Paşa'ya verilen mirîmiranlık göreviyle Mehmet Ali'nin gücünün kırılması planlanmıştı ancak emrinde bir mirîmiran bulundurmuş olması onun gücüne güç katmıştı.10 (Ahmet Cevdet, 1309: 279)

Tahir Paşa'nın ölümünden sonra, Mısır'da Arnavutları yönetebilecek ve iktidarı isteyecek iki kişi kalmıştı, Mehmet Ali Paşa ve Tahir Paşa'nın kardeşi Hasan Paşa. Hasan Paşa daha karmaşık hale gelmiş olayları çözme konusunda biraz sönük kalmıştı. Mehmet Ali Paşa ise Mısır'ın tek hâkimi olma yolunda oyunu kendi koyduğu kurallara göre oynamaya devam etmişti. (Sinoue, 1999: 62-63)

10 Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumların farkına varan Mehmet Ali, Mısır'ın içinde bulunduğu tüm kargaşa ortamlarını çok iyi değerlendirip kendi lehinde kullanmasını bilmişti. Fransız işgalinden beri anarşi ve karga-şa içinde olan Mısır'da, Osmanlılar ve Kölemenler kontrolü ele geçirmek için sürekli mücadele ederken, Osmanlı kuvvet-leri de kendi aralarında ihtilâfa düşmüşlerdi. Hüsrev Paşa'ya tâbi kuvvetlerle Tâhir Paşa ve Mehmet Ali kumandasındaki Arnavutlar arasında uzlaşmazlık devam etmekteydi. Kölemenler arasında da anlaşmazlık mevcuttu. Bunların bir kısmı Bardisi'yi, bir kısmı da Elfî Bey'i destekliyordu. Bu gruplar içinde süregelen mücadele, halkın mağduriyetine ve ülke-nin ekonomik durumunun tamamen bozulmasına sebep olmuştu. Mehmet Ali bu durumdan istifade etmesini bilmişti. Kölemenleri Osmanlılara, muhalif Kölemen grupları birbirlerine, yeni vali Hurşit Paşa'yı Kölemenlere ve son olarak da Kahire halkını Hurşit Paşa'ya karşı kıskırtarak meydana gelen kargaşadan faydalanmıştı. Çeşitli siyasî manevralar neti-cesinde Mısır'ın son valileri bulunan Hüsrev, Tâhir, Ali ve Hurşit paşaları bertaraf ettikten sonra ulema, eşraf ve Mısır halkının desteğini de elde edip Bâbîâlî tarafından 3 Temmuz 1805 tarihinde valiliğe getirilmişti. (Görgün, 2004: 555-557); Mısır'ın Mehmet Ali Paşa yönetimindeki durumu hakkında detaylı bilgi için bkz: Kramers, 1979: 250

Es'ad Efendi, Hasan Paşa ile ilgili olarak Mehmet Ali Paşa'nın akrabası, yakın hısmı olduğunu belirtmiştir. (Mehmet Es'ad Efendi, 2000: 312) Ancak yakınlık derecesini belirtmemiştir. Mehmet Ali Paşa, Hasan Paşa ile sürekli güven esasına dayanan olumlu ilişkiler kurmuş ve onu koruyup kollamıştı. Hasan Paşa, Mısır'da 1805 yılında mirî miran olmuş, daha sonra 1816 yılında Vehhâbî isyanı dolayısıyla gittiği Hicaz bölgesinde beş yıl kalarak Medine muhafızlığı görevinde bulunmuştu. Osmanlı Devleti'nin talebi neticesinde yardıma gelen Mehmet Ali Paşa'nın ordusunda muhafız olan Hasan Paşa, Hicaz'ın Vehhâbîlere karşı savunmasında yer almış, daha sonra da Medine Muhafızlığı görevi nedeniyle, 5 yıl Hicaz'da kalmıştı. Hasan Paşa, oğlu gibi gördüğü ve evlatlık edindiği yeğeni Mustafa Naili Paşa'ya, Hicaz'da asilere karşı yapılan mücadelelerde yanında yer almasına ve hatta öncülük yapmasına izin vermişti.¹¹

1. Vehhâbîliğin Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Devleti'nin Müdahalesi

İslam'ın en katı yorumlarından biri olarak görülen Vehhâbîlik, 12-18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti içinde büyük sorunlara neden olmuştu. Vehhâbîlik hareketi, dağılma sürecinde olan Osmanlı Devleti'ni özellikle Hicaz ve çevresinde oldukça meşgul etmişti. Vehhâbî isyanları Hicaz bölgesinde Osmanlı egemenliğine bir başkaldırı niteliğinde olmuştu. Bölgenin merkezden çok uzak olması ve Osmanlı Devleti'nin gereken önemi gösterememesi Vehhâbîlerin işlerini kolaylaştırmış ve başarıya ulaşmalarını sağlamıştı. (Pekkirişçi, 2011, 84)

Vehhâbîlik Osmanlı Devleti'nin temeli olan din birliğine büyük bir darbe vurmuş, zamanla dini olmaktan uzaklaşarak siyasî bir güç halini almıştı.

İslam dünyasının hamiliğini üstlenmiş olan Osmanlı Devleti için Hicaz'ın idaresi bir saygınlık meselesi idi. Bu yüzden Hicaz halkı vergiden ve askerlikten muaf tutulmuştu. Devlet hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak bölgeyi düzenli biçimde imar etmiş ve halkın ihtiyaçlarını karşılamıştı. (Kurşun, "Hicaz", 1998: 437-439). Başka bir ifadeyle Haremeyn'in üzerindeki Osmanlı nüfuzu aynı zamanda Osmanlı hilafetinin de meşruluk kaynağı sayılıyordu. Bu durum Necid'te ortaya çıkan ve 19. yüzyılın ilk yarısında Mekke ve Medine kapılarına dayanan Vehhâbî hareketiyle sarsılmıştı. (Kurşun, 1999: 318)

Vehhâbîlik, 1744'te Necid'de dinî bir hareket olarak ortaya çıkmış ve Suûd ailesinin benimsenmesiyle siyasî bir hüviyet kazanmıştı. 1750'lerden itibaren de Hicaz bölgesi için teh-

¹¹ Mustafa Naili Paşa, ilerleyen yıllarda uzun bir süre Girit valiliği yapmış, sonraki süreçte de Abdülmecit döneminde 2 defa sadrazamlık görevinde bulunmuştur. Hayatının son yıllarında da 1866 Girit isyanını bastırmak için gayretleri olmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz: Değirmenci, 2013.

¹² Vehhâbîlik, İslam dinini yeni bir anlayış ile katı kaidelere bağlayan bir hareket olarak ortaya çıkmış ve bir süre sonra siyasî bir mahiyete bürünerek devam etmiş bir mezheptir. Vehhâbîlik hakkında daha detaylı bilgi için bkz: Ahmet Cevdet, 1309:182-207; Cezar-Sertoğlu, 1971: 2869-2876; Çağatay, 1986: 262; Ecer, 1990: 1229-1239; Ecer, 2001; Eyüp Sabri, 1992; Kurşun, 1998; Şeker, 2007; Yörükan, 1953

¹³ Hicaz bölgesi Osmanlı yönetimine Yavuz Sultan Selim döneminde girmiştir. 1516 Mercidabık ve 1517 Rida-niye savaşı sonucunda Mısır'daki Memlüklerin hâkimiyetine son verilmiştir. Bundan sonra hutbeler Yavuz Sultan Selim adına okunmuş, Osmanlı Sultanları Hicaz bölgesine hâkim olmuşlar ve "Hadim ül-Haremeyn is-Şerifeyn" unvanıyla anılmışlardır. Hicaz Osmanlı Sultanlarına bağlı emirler ile yönetilmiştir. Vehhâbî isyanlarına kadar büyük bir değişiklik olmadan Osmanlı idaresinde kalmıştır. Yavuz Sultan Selim'den itibaren Osmanlı Devleti'nin yönetim ve denetimi altına giren Hicaz'da bir hâkim değil, hizmetkâr olunmuştur. Bölgeye huzur, bereket ve zenginlik götürülmüştür. Osmanlı sultanları bütün Müslümanlarca kutsal sayılan Haremeyn adı ile anılan Mekke ve Medine'ye idari ve mali her türlü yardımı yapmışlardır. (Ecer, 2001: 103-114; Mekke'nin yönetimi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, 1984; Ecer, 1993: 14-17)

like oluşturmaya başlamış ve Osmanlı Devleti'nin buradaki idarî düzenini tehdit etmişti. (Kurşun, "Hicaz", 1998: 438). Özellikle Vehhâbî lideri Abdulaziz bin Muhammed zamanında Hicaz çevresine taarruzlarda bulunmaya başlamışlardı. Vehhâbîler'i başlangıçta tehdit unsuru olarak düşünmeyen Mekke şerifleri, zamanla bu hareketin aleyhlerine geliştiğini ve Hicaz'daki otoritelerini sarstığını görmüşlerdi. Vehhâbî hareketinin, kuvvetlenmesiyle birlikte, Osmanlı makamlarına şikâyetlerde bulunmuşlardı. Olayı önemsemeyen Osmanlı idaresi, sadece Vehhâbîlerin ve taraftarlarının ikna edilerek halka zarar vermelerinin önlenmesini istemişti. Vehhâbîler, hac güvenliği için bir müddet Mekke'ye alınmamıştı. Ancak Vehhâbîler hac yollarının güvenliğini tehdit ederek hacı sayısının azalmasına ve dolayısıyla Mekke emirlerinin önemli bir gelirden mahrum olmalarına neden olmuştu. Mekke emiri Vehhâbîlerin önce hac vergisi ödemeleri koşulu ile sonra da hiçbir şart koşmadan Mekke'ye giriş çıkışlarını serbest bırakmak zorunda kalmıştı. Medine muhafızı da Vehhâbî tehlikesinin engellenemez duruma geldiğini İstanbul'a bildirerek destek istemişti. Medine halkının beklediği Osmanlı yardımı henüz gelmeden Vehhâbîler, şehri kuşatmış ardından da Haziran 1805'de işgal edip, Hz. Muhammed'in kabri hariç bütün ziyaret yerlerini yıkıp, Mescid-i Nebevi'yi yağmalamıştı.¹⁴ (Ecer, 2001: 141; Eyüp Sabri, 1992: 69; Küçükaşçı, "Medine", 2003: 312). 1803'de Vehhâbîler tarafından işgal edilen Mekke'de Vehhâbî hâkimiyeti tam olarak 1806 yılı Ocak ayında kurulmuştu. (Eyüp Sabri, 1992: 54-55; Kurşun, 1999: 320; Kurşun, 1998: 43-44; Küçükaşçı, "Mekke", 2003: 564;)

Mekke'nin işgali Osmanlı Devleti'nce meşruiyetlerini sarsan bir olay olarak görülmüştü. Mekke'de fiilen hâkimiyeti sona eren Osmanlı Devleti, Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle ilgili meselelerle uğraştığı için şehri kurtarmaya yönelik ciddi tedbirler alamamıştı.

Vehhâbî isyanının baş gösterdiği XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti dışarıda Avrupa'nın büyük devletleriyle savaş durumunda iken aynı zamanda kendi sınırları içerisinde de isyanlarla meşgul idi. Arabistan'da olup bitenler İstanbul'da büyük rahatsızlık yaratmıştı. Pazvandoğlu¹⁵ ve Tepedelenli¹⁶ isyanları, Belgrad İsyanları, Sırp İsyanı, Kabakçı Mustafa İsyanı Haremeyn'i işgal eden Vehhâbîler ile mücadeleye fırsat bırakmamıştı. (Eyüp Sabri, 1992: 82-83; Çağatay, 1986: 266; Yörükan, 1953: 57)

Merkezi otoriteden uzak Arap Yarımadasındaki Vehhâbî hareketine askeri bir müdahalede bulunamayan Bâbîâlî bu sebeplerden dolayı, Vehhâbî tehlikesi Osmanlı sınırları içerisinde tehlike saçmaya başlamasına rağmen, hiçbir tedbir alamamıştı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu durum, Vehhâbîlerin rahat hareket etmelerine sebep olmuştu. Hülasa denilebilir ki, Vehhâbîlerin ortaya çıkmaları devlet otoritesinin zayıf olduğu bir döneme rastlamıştı. Osmanlı yönetimi olayın vahametini ancak Haremeyn mıntıkası tahrip edilince anlamışlardı.

2. Vahhabilere Karşı Mehmet Ali Paşa'nın Görevlendirilmesi ve İlk Faaliyetler

¹⁴ Medine'nin işgali üzerine Mısır'dan Mirmiran Hasan Paşa Sadaret'e gönderdiği yazısında, Haremeyn işlerinin görülmesi ve Suudiler'in Medine'den çıkarılması için Mehmet Ali Paşa'nın yeğeni Tahir Ağa'nın mirmiranlıkla gönderilmesini istemiştir. Bâbîâlî tarafından bu istek kabul görmüştür. Bunun üzerine, Medine muhafızlığına Tahir Paşa kâfi askerle gönderilmiş ve zahireler Süveyş iskelesine nakledilmiştir. (Gözüberk, 2006: 123)

¹⁵ Pazvandoğlu Osman Ağa, Vidin ayanıdır. III. Selim'in devlete eski gücünü kazandıracağı inancı ile yaptığı yeniliklerin en tehlikeli muhaliflerindendir. (Zinkeisen, 2011: 162)

¹⁶ Tepedelenli Ali Paşa Yanya valisidir. Zinkeisen, 2011: 157)

Bâbîâlî, isyan bölgesine ilk etapta büyük bir ordu gönderememiş, bu isyanı mektuplarla, nasihatlerle, şerif ve valilerin nüfuzunu kullanarak halletmeye çalışmıştı.¹⁷ Ancak bu kısıtlı tedbirlerle Vehhâbîler'in Haremeyn'i ele geçirmesine engel olmamıştı. Hicaz'a hâkim olan Vehhâbîler hutbelerde padişahın isminin okunmasını yasaklayarak, dört mezhebe ait üst düzey görevleri iptal etmiş, memurlarının görevlerine son vermişlerdi. Yerlerine Vehhâbî görüşleri benimseyenler tayin edilmişti. Vehhâbîler, bölgeyi yağmalamış ve hac yollarının emniyetini tehdit etmişlerdi. (Kurşun, "Hicaz", 1988: 438)

Çok geçmeden Vehhâbîler, Bağdat, Şam ve Mısır sınırlarına kadar ilerlemişlerdi. Bağdat ve Şam valilerinin bu hareketin önüne geçememeleri üzerine bölgeye büyük bir ordunun gönderilmesi zaruri hale gelmişti. Bu da ancak Mısır üzerinden mümkün olabilirdi. Nihayet Osmanlı Sultanı II. Mahmut tarafından bu iş Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya havale edilmişti. Zirâ Mehmet Ali Paşa, Mısır'ın kendisine tevcih edilmesine binaen Hicaz işleriyle uğraşacağını ve Haremeyn'i Vehhâbîlerden kurtaracağını taahhüt etmişti. (Çağatay; 1986: 267; Kurşun, 1998: 49)

Bu taahhüdü üzerine Bâbîâlî bir an önce Vehhâbî meselesiyle ilgilenmesini istemişti. Mısır'da güçlü bir iktidar kurma emelinde olan Mehmet Ali Paşa henüz istikrarlı bir idare oluşturamamış ve aşağı Mısır tarafına çekilmiş olan Kölemenlerle mücadele halindeydi. Bu yüzden de Bâbîâlî'yi yazdığı mektuplarla oyalayarak zaman kazanmaya çalışmıştır. Sefer öncesi, Cidde valisi ve Vehhâbîler üzerine gönderilecek ordunun kumandanı olarak tayin edilen oğlu Tosun'un şerefine 1 Mart 1811'de düzenlediği büyük davette birkaçı dışında Kölemen beylerini öldürtmüştü.¹⁸ (Kutluoğlu, 2002: 63; Altundağ, 1988: 566-579) Böylece hükümeti oyalama siyasetini 1811 yılına kadar sürdüren Paşa, nihayet Kölemenler üzerinde kesin bir üstünlük sağlayınca Vehhâbî seferi için hazırlıklara başladı. Hazırlıklarını tamamlayan Mehmet Ali Paşa arkasından bir ihtilal çıkması ihtimaline karşı, ordunun başında bizzat gitmeyi, oğlu Tosun Paşa'nın kumandasında, çoğunluğu Arnavut ve Türklerden bir kısmı da düzenli asker ve Fransızlar tarafından eğitilmiş piyadelerden oluşan 3.500 kişilik bir kuvveti, Eylül 1811'de Hicaz'a hareket ettirdi. (Jorga, 2009: 201). Böylece, İslam âleminde büyük etkiler yapan Vehhâbîler'i Hicaz'dan temizlemek için ilk hamle 1811 senesi Eylül ayında yapılmış oldu. Bu ilk saldırıda Vehhâbîler mağlup edilirken bölgedeki birçok kabile de kendilerine karşı ayaklandırılmıştı. Ancak 1812 yılı başlarında Tosun Paşa'nın ordusu, Vehhâbîlerin ani ve yoğun saldırılarına maruz kalarak bir yenilgi yaşamıştı.¹⁹ Bu mağlubiyetin ve geri çekilmenin ardından dağılan ordunun yerine Mehmet Ali

17 Devletin içinde bulunduğu kötü durum haricinde bu uygulamanın bir gerekçesi daha mevcut idi. Osmanlı ordularının çöl savaşçılığı konusunda fazla bir tecrübesi olmadığı için Hicaz büyük ve düzenli orduların işgale cesaret edemediği bir bölge olmuştu. Ayrıca çölde savaş için yiyecek ve cephaneye sevkini sağlamak oldukça güç olacağı gibi topları da hareket ettirmek neredeyse imkânsızdı. Bedeviler ise çölün bu zorlu koşullarına uygun yaşam tarzları ile uzun süre dayanabilmiş ve bu yaşam tecrübeleri ile baskın yapmak ya da hızla uzaklaşmak gibi ani manevraları yapabiliyordu. Bu nedenle Bâbîâlî, Vehhâbî meselesini valilerine havale etmek zorunda kalmıştı. (Ecer, 1990: 1235; Zinkeisen, 2011: 142)

18 Bu mücadeleler esnasında bir müddet için ordusunun büyük bir kısmından mahrum olacak olan Mehmet Ali, Kölemenlerden gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı böyle gizli bir plan hazırlamış ve hepsini öldürtmüştür. Bu planını önceden Hasan Paşa ve diğer kumandanları ile paylaşmıştır. Bu olaydan Mehmet Ali'nin hâkimiyet kurmak adına neler yapabileceğini, enerjisini, azim ve iradesini müşahade etmek mümkündür. (Altundağ, 1988: 26; Kurşun, 1998: 49-50)

19 Bu yenilgi, kumandanların Tosun Paşa'ya çocuk gözü ile bakarak emirlerini yerine getirmemelerinden kaynaklanmıştır. Salih Koç ve Laz Ahmet Ağa adlı kumandanlar Mısır'da bağımsız bir hükümet kurmak isteyen Mehmet Ali'ye boyun eğmek yerine onunla mücadeleye girmişlerdir. Bu esnada Hasan Paşa henüz Hicaz'a gitmemiş ve hâlâ Mısır'dadır. Mehmet Ali Paşa, Hasan Paşa'ya çok güvenmiş ve bu yüzden yanından hiç ayırmamıştır. İsyân eden kumandanlar Mehmet Ali Paşa taraftarı bir kumandan olan Hasan Paşa'nın maiyetindeki Arnavut askerlerinin kendilerine katılacağını

Paşa tarafından yeni bir ordu tertip edilmişti. Yardıma gelen bu yeni orduyla Tosun Paşa, iki hafta süren kuşatmanın ardından Medine'yi Vehhâbîlerin elinden kurtarmıştı. Bu haber, Mısır ve İstanbul'da büyük törenlerle kutlanmıştı.²⁰ (Eyüp Sabri, 1992: 99). Mücadeleyi sürdüren Mısır ordusu, 1813 yılı başlarında önce Mekke'yi sonra da Cidde ve Taif'i Vehhâbîlerden temizlemişti. Mekke'nin kurtuluşu da İstanbul ve Mısır'da törenlerle kutlanmış ve Kâbe'nin anahtarının 30 Ağustos 1813 tarihinde hazineye teslim edilmesinin ardından yedi gün top şenliği yapılmıştı.²¹ (Küçükbaşçı, 2003: 564). Böylece uzun bir kargaşa döneminden sonra Hicaz'da tekrar asayiş sağlanmıştı. Yapılan mücadeleler, o dönemde yazılan destanlara da konu edilmişti.

3. Mekke Muhafızı Hasan Paşa'nın Vehhâbîlerle Mücadelesi

Mekke, Medîne ve Taif'in fethi ile Vehhâbî tehlikesi tamamen ortadan kalkmış sayılmazdı. Hicaz'ın etrafında birçok Vehhâbî aşireti ve toplulukları bulunmaktaydı. Bunlar ileride Mısır ordusuna karşı sorun çıkarabilirlerdi. Padişah II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa'nın Hicaz'a gidip Vehhâbîlerin hepsini temizlemesini istemişti. Bunun üzerine Mehmet Ali Paşa, yeni donatmış olduğu süvarilerini Hicaz'a göndermişti. Kendisi de Ağustos 1813'te Mısır'ın idaresini oğulları İsmail ve İbrahim'e bırakarak Süveyş yoluyla Cidde'ye daha sonra da Mekke'ye gitmişti. (Gözüberk, 2006: 173)

Tosun Paşa, atlı ve yaya birliklerle kuşatma altında tutulan Vehhâbî kuvvetleriyle savaşmaya devam etmekteydi. Tosun Paşa'nın, Türbe nahiyesinde Vehhâbî kuvvetleri önünde hezimete uğrayarak Taif'e geri çekilmek zorunda kaldığı bir zamanda Mehmet Ali Paşa, Hasan Paşa'ya Mısır'dan 7.000 askerle Hicaz'a gitmesi emrini vermiş, O da bu emir üzerine yola çıkmıştı. (Ahmet Cevdet, 1309: c.X, 151; Şani-zade, 1284: 376-377). Takviyeler sayesinde Tosun Paşa Vehhâbîleri mağlup ederek Deriyye'ye altı günlük mesafeye kadar gelmişti. Bu esnada Hicaz'daki düzenlemeleri takip etmek ve asi kabilelerle mücadeleye devam etmek için oğlu Tosun Paşa'yı bırakarak Mısır'ın içinde ve dışında gelişen olaylar nedeniyle Mehmet Ali Paşa geri dönmüştü. (Sinoue, 1999: 127). Mehmet Ali Paşa, önemli yerlere yeteri kadar askeri kuvvet yerleştirerek, Mirmiran Hasan Paşa'yı da yeteri kadar kuvvetle Mekke'de bırakarak, kendisini kuşkulandıran sorunları çözmek için 1815 yılında Mısır'a dönmüştü. (Ahmet Cevdet, 1309: c.X, 153; Şani-zade, 1284: 241). Bundan sonraki süreçte artık Hasan Paşa Mekke Muhafızı unvanıyla Vehhâbîlerle mücadelelere devam etmişti. (Süreyya, 1308-1311: s.)

Mayıs 1814'de Vehhâbî lideri ölmüş ve yerine oğlu Abdullah geçmişti. Bu olay, Tosun Paşa'nın işini kolaylaştırmıştı. Zirâ Abdullah, babası kadar cesur ve tedbirli değildi. Ancak kısa süre içerisinde Medine'ye saldırmak niyetinde olduğu anlaşılmıştı. Tosun Paşa Vehhâbîlere, devlete itaat etmiş olan kabilelerden elini çekmesi, Mekke ve Medîne'den uzaklaşmasına karşılık olarak, Kasım ve çevresini tamamıyla kendilerine bırakmak üzere Haziran 1815'de bir antlaşma yapmıştı. Ancak bu antlaşmanın geçerliliği Mehmet Ali Paşa'nın onayına bağlı kılınmıştı. Bu antlaşmayla ilgili olarak Hasan Paşa Mekke muhafızı

planlamışlardır. Ancak planı anlayan Mehmet Ali Paşa hemen tedbirini almış ve bu katılımın gerçekleşmesini engellemiştir. Maaşları kesilmiş olan Arnavut askerlerinin birikmiş maaşlarını Hasan Paşa'ya teslim etmiştir. Hatta İsyân eden kumandanların askerlerinin çoğu da Hasan Paşa'nın emrine girmişlerdir. Böylece karşılıklı bir güven tazeleme yaşanmış ve dikkatler tekrar Hicaz'a yoğunlaşmıştır. (Ahmet Cevdet, 1309, c. X, s. 97)

20 Sultan II. Mahmut hutbelerde "Gazi" unvanıyla anılmaya başlanmıştır. (Kurşun, 1998: 50-51)

21 Sultan Mahmut, bu muvaffakiyetlerine birer mükâfat olarak Mehmet Ali Paşa ve oğlu Ahmet Tosun Paşa'ya kılıç, kaftan ve hilatler yollamıştır. (Ahmet Cevdet; 1309: c.X, 102; Çağatay, 1986: 267; Eyüp Sabri, 1992:102)

unvanıyla, Mehmet Ali Paşa'ya gönderdiği mektupla, Vehhâbî lideri Abdullah bin Suud ile yapılan barış antlaşmasının tek taraflı bir fayda sağlamış olduğunu, Abdullah bin Suud'un çöl aşiretlerini ayaklandırmak için çalıştığını ve onlardan zekât topladığını bildirmişti. Hasan Paşa mektubunda ayrıca, Mekke'nin üçer beşer yüz atlı askerle idaresinin mümkün olmadığını ve tüm Hicaz bölgesinin on bin deve ve daha çok zahire tedarik edilmesi suretiyle tamamen temizlenmesi gerektiğini vurgulamıştı. (HAT, nr. 344/19648). Bu mektuba istinaden Mehmet Ali Paşa da İstanbul'a bu mealde bir mektup göndererek, Vehhabîler ile mücadelenin küçük müfrezelerle mümkün olmayacağı ve bunların ıslahı için ordu oluşturulması gerektirdiğinden, ücretleri Mısır hazinesinden verilmek üzere Şam aşiretinden on bin deve kiralanması hususunda izin verilmesini istemişti. (HAT, nr. 344/ 19648/B). Zirâ Mehmet Ali Paşa Vehhâbî liderinin şartlarını reddetmiş, neticede Tosun Paşa'nın yaptığı antlaşma hükümsüz kalmış ve her iki tarafta savaş hazırlıklarına başlamıştı. (Kurşun, 1998: 52). Bu antlaşmanın iptal olmasında Hasan Paşa'nın görüş bildirmek suretiyle Mehmet Ali Paşa'yı etkilemiş olduğu söylenebilir.

1815 yılı sonunda Mekke muhafızı Hasan Paşa, hacıların hac vazifelerini yerine getirdiklerini ve Mekke'den döndüklerini Mehmet Ali Paşa'ya yazılı olarak iletmiş, Mehmet Ali Paşa da bu haberi Bâbîâlî'ye müjdelemişti. (HAT, nr. 760/35908).²² Ahmet Tosun Paşa'nın vefatıyla Vehhâbîler'i sindirme vazifesi Mehmet Ali Paşa'nın diğer oğlu İbrahim Paşa'ya verildi. İbrahim Paşa kumandasında hazırlanan yeni ordu, Eylül 1816'da Napolyon'un ordusunda hizmet görmüş Fransız askeri uzmanlar eşliğinde Medine'ye gönderilmişti. (Kurşun, 1998: 52) Bu arada Hasan Paşa, Asirli bir aşiretin saldırısıyla meşguldü. Bu kabileyle yapılan savaşta, kabileye bir hayli zayıat verilmek suretiyle başarı kazanılmıştı. Saldırganlardan sağ kalanlar firar ederek canlarını zor kurtarmışlardı. Böylece Asirli kabilenin saldırısı def edilmiş ve durum aynen Mekke Muhafızı Hasan Paşa tarafından Mehmet Ali Paşa'ya rapor edilmiş, oradan da İstanbul'a haber verilmişti. (HAT, nr. 764/36070/B, C; Şani-zade, 1284: 346)

1816 yılı sonbaharında yapılan bu kanlı mücadelelere rağmen Hicaz'da olumlu gelişmeler de yaşanmıştı. Hac kafileleri, hac vazifelerini güvenli bir şekilde yerine getirebilmişti. Bu olumlu haber yine Mekke Muhafızı ünvanıyla Hasan Paşa tarafından Mehmet Ali Paşa'ya bildirilmişti. (HAT, nr. 764/36070/A)

Bu arada Medine'ye vardktan sonra gerekli tertibatı alan İbrahim Paşa, 1817 yılı Şubat ayında Necid içlerine doğru ilerlemeye devam etmişti. Bu esnada geçtiği yerleri itaat altına almış ve yeni emirler tayin etmişti. İbrahim Paşa, Vehhâbîlerle mücadeleye devam ederken, Mekke Muhafızı Hasan Paşa da Vehhâbîler üzerine saldırılarda bulunmuştu. Hasan Paşa ve Mustafa Naili bundan sonra Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa ile birlikte Hicaz'ın muhafazasına çalışmışlardı. İbrahim Paşa ordusuyla devamlı bölgede bulunan aşiretleri itaat altına almıştı. Mekke Muhafızı Hasan Paşa da Nisan 1817'de yapılan mücadelelerde muvaffakiyetler elde etmişti. Hatta yeteri kadar deve olması durumunda Vehhâbîlerin merkezi olan Deriyye'ye kadar gidecek duruma gelmişti.²³ (HAT, nr. 346/19697/A, B). Hasan Paşa, Mekke'den hareket ederek etrafındaki kabile ve aşiretleri itaat altına almış ve Taif bölgesinde Arapların sığındıkları kaleleri yıkmıştı. Aşir'in iskelesi olan bölgeye ulaşmış ve birkaç gün içinde Aşir'e hareket edeceğini bildirmişti. (HAT, nr. 344/19652). Hasan Paşa

²² Vehhâbî tehlikesi nedeniyle hac vazifesinin güvenli bir şekilde yapılmış olması müjdeli bir haber vasfı taşıyordu. Zirâ Vehhâbîler 1807 senesinde hac zamanında Mekke'ye gelerek hac kafilelerinin Kâbe'ye girişini engellemek suretiyle, hac vazifesinin yapılmasına mani olmuşlardı. (Cezar, Sertoğlu, 1971: 2874)

²³ Mekke Muhafızı Hasan Paşa, kabilelerle yaptığı savaşlardan pek çok ganimetler elde etmişti (HAT, nr. 346/19697/C).

daha sonra Hicaz ve Yemen hudutlarına yönelerek burada asi bir kabileyi tedip etmek suretiyle haddini bildirmişti.²⁴

1818 yılı başlarında İbrahim Paşa Vehhâbî ordusuyla mücadele ederken, Yemen taraflarında Mısır ordusuna karşı bir isyan başlamıştı. Bu meselenin halledilmesi için bizzat Mekke Muhafızı Hasan Paşa Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından görevlendirilmişti.²⁵ Kendisine verilen bu görev üzerine Mekke Muhafızı Hasan Paşa, İbrahim Paşa'nın yardıma muhtaç ordusuna Mekke'den develerle erzak göndermiş ve Asir taraflarındaki aşiretlerin isyanlarını önlemek için bir miktar asker sevk etmişti. (HAT, nr. 343/19592/E). Aslında asayişin sağlanması İbrahim Paşa'nın ordusu tarafından tamamlanacaktı. Ancak bir süre sonra Yemen şerifi, iki kabileyi isyan etmeleri için kışkırtarak harekete geçirmişti. Şerif ve adamlarının kuvveti etrafa yayılmak suretiyle giderek artmaktaydı. O sırada Cidde'de bulunan mirimiran Arnavut Hasan Paşa, Mısır'dan asker istemişti. Bölgeye gitmek üzere Mehmet Ali Paşa'nın emriyle bir binbaşı önderliğindeki kuvvet, Mekke muhafızı Hasan Paşa'nın maiyetine sevk edilmişti. (HAT, nr. 343/ 19597). Hasan Paşa, 150 atlı asiyle çarpışarak asayiş sağlamıştı. Bu sırada isyancıların elebaşı olan şerif vefat etmiş ve maiyetindekiler eski mekânları olan Aşir'e geri dönmüşlerdi. (HAT, nr. 341/ 19530)

Mekke Muhafızı Hasan Paşa, Yemen'de asilere karşı mücadele halinde iken, İbrahim Paşa Vehhâbîlerin başkenti Deriyye'ye doğru yönelmişti. Ancak Deriyye Kalesi çok kuvvetli bir şekilde korunmakta idi. Hasan Paşa, Yemen taraflarındaki askeri faaliyetlerine devam etmişti. Hasan Paşa ve İbrahim Paşa'nın gayretleriyle Mehmet Ali Paşa'nın nüfuzu bütün bu bölgelere yayılmış ve kuvvetlenmişti. Vehhâbîlerle mücadele artık sona gelinmişti. Önerilerindeki tek engel, Vehhâbîlerin kalesi durumundaki Deriyye'nin alınmasıydı. Bu durumun farkında olan İbrahim Paşa, son bir gayretle hücumu geçmiş, Hasan Paşa da İbrahim Paşa'ya elinden gelen desteği sağlamıştı. (Gözüberk, 2006: 200)

6 Nisan 1818'de Vehhâbîlerin merkezi olan Deriyye kuşatılarak 9 Eylül'de İbrahim Paşa kumandasındaki kuvvetler tarafından ele geçirilmişti. (HAT, nr. 341/19529/A, B, E; Ahmet Cevdet, 1309: c.XI, s.13-14). Bu konuda verilen rakamlar dikkat çelıcıdir. Beraberinde 2 bin süvari, 4300 Arnavut ve Türk asker, 1300 mağribi süvari, 15 ağır harp silahını kullanmak üzere 150 asker, 20 harp teçhizatı uzmanı, 11 istihkâm eri ile Deriyye kapılarına dayandığı görülmüştür. Vahhabi uleması üzerinde gerçekleştirilen "kıyımın" en genel sonucu ilk Suudi-Vahhabi emirliğinin sonu anlamına gelmiştir.(Madawi Al-Rasheed, 2010: 22).

Kazanılan bu zafer neticesinde hac yollarının emniyeti sağlanmış, Mehmet Ali Paşa'nın İslâm âlemindeki itibarı artmış ve Kızıldeniz'deki ticaret yollarında üstünlük kurulmuştu. (Kurşun, 1998: 53; Eyüp Sabri, 1992: 108-113; Kutluoğlu, 2002: 64). Bu arada Vehhâbîlerin şehirde yaptıkları tahribatın tamiri için İstanbul'dan gönderilen ustalar ve işçiler de

²⁴ Hasan Paşa'nın, Suudilerin elinde bulunan kabileleri Yemen sınırına kadar sürmüş olmasıyla buralara yeni kabile reisleri tayin edilmişti (HAT, nr. 345/19686); 1817 yılı sonbaharında Mekke Muhafızı Hasan Paşa, Mehmet Ali Paşa'ya bir mektup yazarak hac kafilisinin hac vazifesini güvenli bir şekilde yerine getirdiklerini ve Kâbe'yi ziyaret ettiklerini iletmişti. Mehmet Ali Paşa da Bâbîâlî'ye bir mektup göndererek hacıların güvenli bir şekilde hac görevlerini yerine getirdiklerini, hac yollarının görülmedik bir surette emniyette olduğu ve hac kafilelerinin emniyetle gidip geldiklerini haber vermişti (HAT, nr. 343/19600).

²⁵ Yemen imamının ihsanlarıyla geçinen şerif, Vehhâbîlere meyletmiş ve onların desteğini alarak Hudeyde ile diğer yerleri zapt etmişti (HAT, nr. 343/ 19592/G).

çalışmalarına başlamıştı. İbrahim Paşa, 1818 yılı Eylül ayında, Vehhâbîler'in merkezi Deriyye ele geçirdiğinde, Vehhâbî liderler Medine'de teşhir edilmişti. Sonra da Mısır'a, ardından Medine'den aldıkları eşyanın bir kısmıyla birlikte İstanbul'a gönderilmiş ve idamla cezalandırılmışlardı.²⁶ (Jorga, 2009: 201). Bu haber İstanbul'da ve Mısır'da büyük sevinç ile karşılanmıştır. Bâbiâlî tarafından Hicaz'da nizâmın sağlanması ve Deriyye Kalesi'nin alınmasında emeği geçenlere gereken teşrifat ve taltifatlar gösterilmişti. (HAT, nr. 345/19688). İbrahim Paşa'ya Habeş Eyaleti, Mekke Şeyhü'l-haremliği ve Cidde sancağı verilmişti. Böylece, devleti yarım asırdan fazla uğraştıran Vehhâbî meselesinin birinci devresi Osmanlı Devleti lehinde sonuçlanmıştı. (Kurşun, 1998: 53; Kurşun, 1999: 320)

Hicaz bir anlamda Mısır valisinin vesayetine verilmişti. Mısır orduları kumandanlığı da uhdesinde bulunan İbrahim Paşa, Cidde'de oturmamıştı. Hicazın yönetimi Vehhâbî isyanı sırasında ve sonrasında buraya getirilen kuvvetlerin başında bulunan kumandanlara bırakılmış ve onlara Hicaz valiliği veya muhafızlığı yetkileri verilmişti. (Kurşun, 1999: 320; Kurşun, "Hicaz", 1998: 438). Yukarıda izah edildiği üzere Hasan Paşa ve yanından ayırmadığı yeğen Mustafa Naili de mevzu bahis kumandan ve muhafızlardandı. Mısır askeri Başbuğu Hasan Paşa ve yeğen Mustafa Naili Vehhâbîlere karşı mücadele için Hicaz'a gelmişler ve Mekke Muhafızlığı göreviyle beş yıl kadar Hicaz bölgesinde kalmışlardı. Aslında bu şekilde bir görevlendirme Bâbiâlî'nin çok fazla onayladığı bir şey değildi. Ancak devletin içinde bulunduğu şartlar ve Mehmet Ali Paşa ile olan anlaşmazlıklar bu durumu zorunlu hale getirmişti.²⁷ Hicaz'ı Vehhâbîlerden kurtarmış olması Mehmet Ali'ye büyük bir şöhret kazandırmıştı. Ayrıca Hicaz'ın idaresi oğlu İbrahim Paşa'ya -dolayısı ile kendisine- verilmiş olması neticesinde nüfuzu tüm Arabistan'a yayılmıştı. (Altundağ, 1988: 28)

4. İsyân Sonrası Hasan Paşa'nın Hicaz'daki İmar Faaliyetleri

Muhafız Hasan Paşa, Hicaz'da Vehhâbîlerle mücadelenin yanı sıra taraftan da Mekke ve Medine'nin imar işleriyle ilgilenmek üzere görevlendirilmişti. Örneğin, Hasan Paşa Arafat dağı civarındaki mescitleri ve mübarek makamları temizletmek ve tamir ettirmek suretiyle bakımlarını yaptırmıştı.²⁸ Ayrıca bölgedeki bazı kutsal kabirlerin kubbeleri, yeniden inşa edilmek suretiyle tamir edilmişti. Vehhâbîlerin yıkıp harap ettiği yerler de yenilenmişti. Hasan Paşa, Mekke sokaklarında biriken toz, toprak ve kumların sel sularıyla Kâbe'ye girmesini engellemek için, hayvanlara yükleterek Mekke dışına atılmasını ve bu suretle sokakların temizlenmesini sağlamıştı. (Güler: 2002: 91)

1816 yılı sonbaharında Kâbe'nin çürüyen 23 direğinin bedeli padişah tarafından karşılanmak üzere yenilenmişti. Tamirat öncesi çürük ahşapları keşif ve muayene eden ekip içerisinde Muhafız Hasan Paşa ile birlikte diğer Mekke görevlileri de bulunmuştu. Çürüyen kirişlerin tespiti esnasında bazı sütunların sim levhalarının Vehhâbîler tarafından sökülmüş

²⁶ Söz konusu eşya daha sonra sürre emini tarafından Medine'ye götürülerek tekrar yerine konulmuştu. (Küçükkaşçı, "Medine", 2003: 312)

²⁷ Yakınlarını kumandanlığa getirmek dışında Mehmet Ali Paşa, Hicaz'ın idarî yapısında önemli değişiklikler yapmamıştı. Mehmet Ali Paşa yirmi beş seneden fazla bir süre boyunca Hicaz yönetimine hâkim olmuş, Mekke emirleri ve muhafızları onun istek ve onayıyla tayin ve azledilmişlerdi. (Kurşun, "Hicaz", 1998: 428; Uzunçarşılı, 1984: 120)

²⁸ Şöyle ki, mescidin kapıları olmadığı için iç taraflarına koyun ve keçiler girip bunlardan hâsil olan keneler hacıları rahatsız etmekteydi. Bu yüzden mescide sağlam kapılar inşa edilmek suretiyle iç tarafları titiz bir şekilde temizlenmiş ve bir daha hayvan girişi engellenmişti. (Güler, 2002: 90)

olduğu da müşahede edilmişti. Muhafız Hasan Paşa çürük olan 23 kirişin tamiriyle ilgili olarak malzeme tedarik etme ve işçi koordinasyonu konularında görevlendirilmişti. Masraflar için gereken 100 altın kendisine teslim edilmişti. (Güler, 2002: 83-84)

Muhafız Hasan Paşa, Mekke'deki Ayn-ı Zübeyde adlı suyolunun ve Arafat Dağı ile Müzdelife arasındaki yolların tamiriyle de ilgilenmişti. Çok fazla yağın yağmur sebebiyle, Ayn-ı Zübeyde'nin mecrası harap olmuştu ve tamire ihtiyacı vardı. (Şani-zade, 1284: 352). Tamirat masrafları Hasan Paşa'dan alınmak suretiyle tamiratın yapılması söz konusu olmuştu. (HAT, nr. 344/19624). Kutsal topraklardan alınan bu güzel haberler, Bâbiâlî'yi ziyadesiyle memnun etmiştir.

Mustafa Naili Paşa dayısı Hasan Paşa'nın yanında Hicaz'da kaldığı yıllarda çok büyük tecrübeler kazanmıştı. Çöl savaşlarında gösterdiği yiğitlik ve başarıyla kısa zamanda yükselmiş ve kendisine sergerdelik rütbesi verilmişti. (Gövsa, 1945: 265). Böylelikle, çok küçük yaşlardan beri heves ettiği askerlik mesleğine girmişti. Bu güne kadar gösterdiği yararlılıklar neticesinde Mehmet Ali Paşa'nın güvenini kazanmıştı.

5.Sonuç

Dinî bir hareket olarak ortaya çıkan ve Suûd ailesinin benimsemesiyle siyasî bir hüviyet kazanan Vehhâbîlik hareketi, Hicaz bölgesi için tehlike oluşturmaya başlamış ve Osmanlı Devleti'nin buradaki idarî düzenini tehdit etmiştir. Başlangıçta olayları önemsemeyen Osmanlı idaresi, ikna ve telkin yolu ile halka zarar vermelerinin önlenmesini istemiştir. Fakat bir süre sonra Vehhâbîler, Mekke ve Medine'yi işgal etmiş ve bu durum Osmanlı Devleti'nce meşruiyetlerini sarsan bir olay olarak görülmüştü. Mekke'de fiilen hâkimiyeti sona eren Osmanlı Devleti, Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle ilgili meselelerle uğraştığı için şehri kurtarmaya yönelik ciddi tedbirler alamamıştı.

Vehhâbîlerin ortaya çıkmaları devlet otoritesinin zayıf olduğu bir döneme rastlamıştı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu durum, Vehhâbîlerin rahat hareket etmelerine sebep olmuştu. Osmanlı yönetimi olayın vahametini ancak Haremeyn toprakları tahrip edilince anlamışlardı.

Osmanlı Sultanı II. Mahmut, bu sorunu Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya havale etmiştir. Mehmet Ali Paşa, Vehhâbîler ile mücadele etmesi için ilk olarak oğlu Tosun Paşa'nın idaresinde bir ordu göndermiştir. Daha sonra, Hasan Paşa'ya Mısır'dan 7.000 askerle Hicaz'a gitmesi emrini vermiştir. Bu takviyeler sayesinde Tosun Paşa Vehhâbîleri mağlup etmiş fakat nihai neticeyi elde edemedi vefat etmiştir. Mehmet Ali Paşa, önemli yerlere yeteri kadar askeri kuvvet yerleştirerek, Mirimiran Hasan Paşa'yı da yeteri kadar kuvvetle Mekke'de bırakarak kendisi Mısır'a geri dönmüştür. Bundan sonraki süreçte Hasan Paşa Mekke Muhafızı unvanıyla Vehhâbîlerle mücadelelere devam etmiştir. Tosun Paşa'nın vefatıyla Vehhâbîler'i sindirme vazifesi Mehmet Ali Paşa'nın diğer oğlu İbrahim Paşa'ya devredilmiştir.

Hasan Paşa ve İbrahim Paşa'nın gayretleriyle Vehhâbîlerle mücadelede artık sona gelmişti. İbrahim Paşa, son bir gayretle hücumu geçmiş, Hasan Paşa da İbrahim Paşa'ya elinden gelen desteği sağlamıştı. Son olarak Vehhâbîler'in merkezi olan Deriyye İbrahim Paşa kumandasındaki kuvvetler tarafından ele geçirilmiştir.

Kazanılan bu zafer neticesinde hac yollarının emniyeti sağlanmış, Mehmet Ali Paşa'nın

İslâm âlemindeki itibarı artmış ve Kızıldeniz'deki ticaret yollarında üstünlük kurulmuştu.

Muhafız Hasan Paşa, Hicaz'da Vehhâbîlerle mücadelenin yanı sıra bir taraftan da Mekke ve Medîne'nin imar işleriyle ilgilenmek üzere görevlendirilmişti. Örneğin, Hasan Paşa mes-citleri ve mübarek makamları temizletmek ve tamir ettirmek suretiyle bakımlarını yaptırmıştı. Vehhâbîlerin yıkıp harap ettiği yerler de yenilenmiştir.

Bir Arnavut askeri olan Hasan Paşa, Mehmet Ali Paşa ile tanıştığı ilk günden itibaren onun yanından hiç ayrılmamış ve kendisini sürekli desteklemiştir. Bu suretle Hasan Paşa'nın, Mehmet Ali Paşa'nın hayatındaki önemli şahsiyetlerden biri olduğunu söyleyebiliriz. Mehmet Ali Paşa'nın da Hasan Paşa'ya karşı büyük bir güven duygusu ile yaklaştığını kendisine verdiği görevlerden anlıyoruz. Vehhabilerle yapılan mücadelede göstermiş olduğu başarı neticesinde, Mehmet Ali Paşa'nın güveni daha da artmıştır. Zira 1822 Girit isyanı esnasında yine, Mehmet Ali Paşa tarafından bu defa oradaki isyanın bastırılması için görevlendirilmiştir.

Hasan Paşa'nın kariyerinde Mısır'ın kurtarılması sırasında gösterdiği gayretler ilk basamaklar olmuştur. Daha sonra Vehhabilerle yapılan mücadelelerde kendisini ispatladığını dolayısı ile kariyerinin en üst seviyesinde olduğunu söyleyebiliriz. Hasan Paşa'nın kendisine verilen son görevde, Girit'te Rum eşkıya ile mücadelesinde de en iyi sonucu almak için gayret ettiği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Vehhabi isyanı genelinde, Hasan Paşa özelinde yararlılığı görülen bir Arnavut askerinin mücadelelerine yer verilerek, Osmanlı Devleti'nin 19.yy.da uğraştığı isyanlardan küçük bir kesit mercek altına alınmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Cevdet Askeriye (C. AS.), nr.14514/350

Cevdet Dâhiliye (C. DH), nr. 62/3092

Hatt-ı Hümayün (HAT), nr. 86/3541; nr. 89/3649/A; nr. 83/3447/J; nr. 344/19648; nr. 344/ 19648/B; nr. 760/35908; nr. 764/36070/B, C; nr. 764/36070/A; nr. 346/19697/A, B; nr. 344/19652; nr. 343/19592/E; nr. 343/ 19597; nr. 341/ 19530; nr. 341/19529/A, B, E; nr. 346/19697/C; nr. 345/19686; nr. 343/19600; nr. 343/ 19592/G; nr. 345/19688; nr. 344/19624; nr. 83/3446/A

Araştırma Eserler ve Makaleler

Ahmet Cevdet Paşa. (1309). *Tarih-i Cevdet*. VII, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye.

Al-Rasheed, M. (2010). *A History Of Saudi Arabia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Altundağ, Ş. (1988). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi*. Ankara. TTK

Altundağ, Ş. (1970). Mehmet Ali Paşa. *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.c.VII, Ankara, s. 566-579.

Barchard, D. (2003/3004). The Princely Pasha of Crete. *Cornucopia*, s. 23.

Cezar, M., & Sertoğlu, M. (1971). *Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*. İstanbul.

Çağatay, N. (1986). Vehhabilik. *İslam Ansiklopedisi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. c.XIII, Ankara, s. 262-263

Çelik, Yüksel (2013). Şeyhü'l -Vüzera Koca Hüsrev Paşa (II. Mahmut Devrinin Perde Arkası) Türk Tarih Kurumu

Değirmenci, K. (2013). *Mustafa Naili Paşa'nın Hayatı ve Girit Valiliği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi

Ecer, A. V. (1990). Osmanlı Tarihinde Vehhabi Hareketinin Sebep ve Sonuçları. *IX. TTK, Bildirileri*. Ankara.

Ecer, A. V. (1993). Osmanlı Döneminde Mekke'nin Yönetimi. *X.TTK Bildirileri 22-26 Eylül 1986, c. IV*, s.14-17. Ankara.

Ecer, A. V. (2001). *Tarihte Vehhabi Hareketi ve Etkileri*. Ankara. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları

Efendi, M. E. (2000). *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi, Bahir Efendi'nin Zeyl ve İlaveleriyle (1821-1826)*, hazırlayan: Ziya Yılmaz. İstanbul.

Efendi, Şani-zade. M. (1284). *Şani-zade Tarihi*. Dersaadet.

Eyüp Sabri Paşa, Çeviren. Süleyman Çelik (1992). *Tarih-i Vehhabiyan (Vehhabiler Tarihi)*. İstanbul.

Görgün, H. (2004). Mısır. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt: XXIX*, Ankara. s. 555-557.

Gözüberk, Y. İ. (2006). *Arşiv Vesikaları Işığında İlk Vehhabi Devleti*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Güler, E. M. (2002). *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz (Mekke-i Mükerrreme)*. İstanbul.

J.H.Kramers. (1979). Mısır. *İslam Ansiklopedisi, cilt: VIII*. Ankara. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 217-269

Jorga, N. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul.

Karal, E. Z. (1988). Osmanlı Tarihi.c.V.Ankara .TTK

Kurşun, Z. (1998). *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti, Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı*. Ankara.

Kurşun, Z. (1998). Hicaz (Osmanlılar Dönemi). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.XVII*, Ankara, s. 437-439.

Kurşun, Z. (1999). Osmanlı Devleti İdaresinde Hicaz (1517-1919). *Osmanlı*, cilt: II, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 316-325

Kutluoğlu, M. H. (2002). Kavalalı Mehmet Ali Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklo-*

pedisi, c.XXV, İstanbul. s.63.

Küçükbaşçı, M. S. (2003). Medine. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.XXVIII*, Ankara. s.305-318

Küçükbaşçı, M. S. (2003). Mekke. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. XXVIII*, Ankara. s.555-575.

Pakalın, M. Z. (2004). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Milli Eğitim Bakanlığı

Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara.

Pekkirişçi, A. (2011). *Hariciler ve Vehhabilerin ve Ortaya Çıktıkları Dönemlerin Ortak Özellikleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

Rasim, A. (2004). haz. Metin Hasırcı, *Osmanlı Tarihi, cilt.IV*. İstanbul., Emre Yayınları

Şeker, M. F. (2007). *Osmanlılar ve Vehhabilik*. İstanbul. Dergah Yayınları

Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*. Ankara.TTK

Yıldız, G. (2009). *Neferin Adı Yok, Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti 'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*. İstanbul.Kitabevi.

Yörükkan, Y.Z.(1953).Vehhabilik.*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.S.1,Ankara.s. 51-67

Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi. c. VI*, İstanbul. Yeditepe Yayınevi

İSLÂM FİNANS SİSTEMİNİN GELECEĞİNİN AKSİYOMLARI*

İsmail Çelik¹

Öz

Finansal araçlar arasında tamamlayıcı bir eleman olan İslâmî finansın amacı, finans pazarlarında daha katılımcı, adaletli ve paylaştırıcı görünümüyle yatırım yapmak isteyen özel ve tüzel kişileri motive ederek ekonomik yapı içerisinde finansal kaynaklara ulaşımı kolaylaştırarak sistemde kalıcı maddi ve manevi refah seviyesini oluşturmaktır. Kendine has ve alternatif bir finansal metot olan İslâmî finasta, din kurallarına bağlılık, yasal ve yapısal anlamda mecburidir. Bu noktada, son dönemlerdeki gelişmeler, İslami finansın İslam ekonomisi aksiyomlarından uzaklaşarak kapitalist sisteme doğru kaydığını göstermektedir. İslami finansın bu hızlı gelişme sürecinde, kurucu nitelikteki temellerine yoğunlaşması gereken araştırmalar ihmal edilmiştir. Buna rağmen, bu yeni anlayışın ahlâkî sistemini meydana getiren temel özellikteki aksiyomlar yerleştirilmeden, İslâmî finans özelinde kuvvetli bir finansal sisteme sahip olmak olası gözükmemektedir. Bu çalışmanın amacı, uygulamadan daha çok, açıklayıcı ve alternatif bir söylemi olan İslam finansın temel aksiyomlarının ortaya konulmasıdır.

Anahtar kelimeler: Davranışsal Finans, İslâmî Finans Piyasası, Aksiyom.

THE AXIOMS OF THE FUTURE OF THE ISLAMIC FINANCIAL SYSTEM

Abstract

Islamic finance, as a complementary component among financial instruments, provides sustainable material and spiritual welfare with its fairer, more participative and more sharing structure, by encouraging private individuals and legal entities that wishes to make investments and facilitate access to financing in economy. Islamic finance is unique and alternative financial methods, adherence to religious rules, it is necessary in terms of legal and structural. At this point, latest improvements notice that Islamic finance is acting in a capitalist system apart from an Islamic economic axioms system. With the speedy evolution of Islamic finance, inquiry condensation on the constitutive foundation has been highly disregarded. However, without setting the basic axioms, which is the morality system of this new current, it is not feasible to have a strong financial system, in particular of Islamic finance. This article, for this reason, investigates individual axioms in illuminating and alternate system address of Islamic financial in any case whether such a structure is probable or not.

Keywords: Behavioral Finance, Islamic Financial Market, Axiom.

Jel Classification: G02, G15, A13

Giriş

* Bu çalışmanın konusu yazarın tamamlamakta olduğu doktora tez çalışmasından alınmıştır.

¹ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, ismailcelik@sdu.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 04. 09. 2015

Makale Kabul Tarihi: 16.07.2016